

שיעורי סיכום וחזרה הלי עירובין

שיעור 4- הצגה מעשית של דיני הרשויות, טלטול ארבע אמות ברה"ר (סי'

שמח - שמט)

א. פתיחה

השיעור היום מחולק לשני חלקים. הראשון- סימן שמח, עוסק בסיכום של גדרי הרשויות על ידי דוגמא מעשית. השני- סימן שמט, עוסק בהיתר טלטול ד' אמות ברה"ר.

למה אני מגדיר את סימן שמח כך? הסוגיה בסימן שמח היא האם אדם שהוציא את ידו עם חפצים בתוכה מרה"י לחוץ, רשאי להחזירה. השאלה הזו היא פרט מעשי של שאלה רחבה יותר שנוגעת להרבה סוגיות בהלכות שבת ובכלל, מה היחס בין דין דאורייתא לדין דרבנן? לפעמים, חכמים העמידו דבריהם במקום דין דאורייתא ולפעמים ויתרו על דבריהם כדי שאדם לא יעבור איסור דאורייתא. כמו כן השאלה הזו היא חזרה טובה על הכללים של הרשויות השונות. ויפה לראות פה את הגאונות של הטור שסידר את ספרו באופן הזה.

ב. הוציא ידו מלאה פירות

הגמרא במסכת שבת (ג ב) דנה בשאלת אביי האם ידו של אדם יכולה להיעשות כרמלית, כלומר: אחרי שהגמרא ביררה שידו של אדם חולקת רשות לעצמה, שאדם העומד ברשות הרבים ושולח את היד לרשות היחיד, ידו אינה רשות הרבים והמניח בה פטור. האם חז"ל החמירו שאותה יד, שלענין חיוב דאורייתא עומדת לעצמה, תאסר מדרבנן? פירוש - שיהיה אסור להחזירה לרשות בה הוא עומד?

תחילה רוצה הגמרא לטעון שזוהי מחלוקת תנאים: "תא שמע: היתה ידו מלאה פירות והוציאה לחוץ. תני חדא: אסור להחזירה, ותני אידך: מותר להחזירה. מאי לאו בהא קמיפלגי דמר סבר ככרמלית דמיא, ומר סבר לאו ככרמלית דמיא". הגמרא דוחה ומעמידה חמש העמדות במחלוקת תנאים זו:

1. לכולי עלמא ידו של אדם היא ככרמלית ואסור להחזירה, התנא שהתיר פסק כך מפני שבמקרה שלו היד היא למעלה מעשרה ואין כרמלית למעלה מעשרה. ההעמדה זו נפסקה במגיד משנה (פ"ג הל' כ) וכך פשוט בשו"ע ובמשנה ברורה (ס"ק א). המחלוקת היחידה בהעמדה זו היא האם מותר להוציא והלחזיר את היד למעלה מעשרה לכתחילה. לדעת התוס' מותר. לדעת רשב"א ומאירי והפמ"ג אומר שכך גם דעת רש"י- אסור.

2. לכולי עלמא ידו של אדם ככרמלית ומדובר שהיד הושטה לפחות מעשרה טפחים. המתיר פסק כך מאחר והוציא את ידו מבעוד יום: "מבעוד יום לא קנסוה רבנן, משחשיכה קנסוה רבנן". הגמרא מקשה על העמדה זו, "אדרבה, איפכא מסתברא", אם אדם הוציא את ידו מבעוד יום גם אם יניח את החפץ מידו ברשות בה היד נמצאת, לא יתחייב מדאורייתא, כי לא היתה עקירה בשבת. מה שאין כן אם הוציא ידו בשבת, יש חשש שיעבר על איסור תורה אם יניח את החפץ מידו, שהרי הייתה עקירה והנחה בשבת. ומבררת הגמרא שמאחר ולא העמידו כך אפשר לפשוט את ספקו של רב ביבי בר אביי: "הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת או לא התירו?", ונפשוט שלא התירו, שהרי הגמרא אמרה שאם הוציא ידו בשבת לא התירו לו להחזירה וקנסו אותו. הגמרא משיבה- אן הכי נמי, אכן אפשר לפשוט כך את ספיקו של רב ביבי בר אביי.

3. מהמשך מהלך הגמרא עולה חילוק נוסף בין המתיר לאוסר להחזיר את היד. הגמרא משיבה תשובה נוספת מדוע אין לפשוט מהוצאה את ספיקו של רב ביבי בר אביי, כי יש חילוק בהוצאה בין שוגג למזיד. בשוגג התירו להחזיר כי לא פשע והחזרת היד אינה אפילו שבות. ובמזיד קנסו ולא חששו שישמוט את החפץ מידו ויגיע לחיוב, כי זה תלוי בו, מה שאין כן רדיית הפת, אם לא יעשה מעשה יגיע לחיוב, כי הפת תאפה (זהו לפי שיטת רש"י, להלן נראה ביאור אחר)

4. העמדה נוספת במחלוקת בין המתיר לאוסר. כולם דברו בשוגג, ומחלוקתם היא האם קנסו שוגג אטו מזיד או לא.

5. העמדה אחרונה במחלוקת בין המתיר לאוסר. לכולי עלמא לא קנסו שוגג אטו מזיד. האוסר אסר להחזיר את היד לחצר אחרת. המתיר התיר להחזיר לאותה חצר. למה? רב נחמן ענה לרבא: "לכי תיכול עלה כורא דמילחא. התם - לא איתעבידא מחשבתו, הכא - איתעבידא מחשבתו".

ההעמדות השניה השלישית והחמישית- תלויות אחת בשניה להלכה, ויש בהן מחלוקת ראשונים.

לדעת התוס' (ד"ה בשוגג) והרמב"ן (ד"ה ואבי"ע דכ"ע) והרשב"א (ד א ד"ה הא דאמרינן) והר"ן (ד"ה התם לא) והרא"ש- החילוק שבהעמדה השלישית, בין שוגג למזיד, נכון רק לפי ההעמדה השניה, שמחלקת בין מבעוד יום למשחשיכה. כלומר- מה שאסרנו להחזיר את ידו אם הוציאה במזיד, זה רק במקרה בו הוציא את ידו מבעוד יום, ואז אסור להחזיר גם לאותה חצר- גם ההעמדה החמישית תלויה בהעמדות האלו. אבל אם הוציא ידו בשבת, אפילו אם עשה זאת במזיד, מותר להחזירה ודווקא לאותה חצר, כדי שלא יגיע לחיוב דאורייתא אם ישליך את הפירות מידו וכמו שהתירו לרדות את הפת.

מאיך לדעת רש"י כפי שראינו לעיל בביאור הגמרא, אין קשר בין ההעמדות. וגם אם הוציא את ידו במזיד משחשיכה אסור לו להחזירה, ולא דומה דין זה לדין רדיית הפת, כי שם ודאי תעשה המלאכה ופה לא ודאי תעשה המלאכה, שהרי יכול להחזיק את הפירות ולא לזרוקם¹.

¹ בשולי הדברים צריך להעיר בעניין רדיית הפת- מדוע התירו? הרי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (יבמות ז א). ומדוע אנו אומרים שלא העמידו דבריהם במקום דין תורה? הגר"א וסרמן זצ"ל הי"ד בקונטרס דברי סופרים (סי' ג ובקובץ הערות סי' סט) חקר שלש שאלות בסוגיה שתלויות אחת בשנייה. שאלה ראשונה מהי ההגדרה של שב ואל תעשה ושל קום עשה? האם זה מוגדר לפי האדם או לפי פעולת האיסור? לדוגמא אמרה תורה "ולא יראה את פני ריקם" אסור לבוא לעזרה ללא קורבן. אדם שבא בלי קורבן עבר בשב ואל

הב"י כותב שכדעת רש"י פסקו גם הרי"ף והרמב"ם.

להלכה השו"ע פסק בסתם כדעת רש"י, כשיטתו שזוהי דעת הרי"ף והרמב"ם. ומביא בשם יש אומרים את שיטת הרא"ש.

תעשה או בקום עשה, הרי מצד האדם זה שב ואל תעשה הוא לא הביא, אך מצד האיסור הוא בקום עשה לפי שהאיסור חל בזמן שבא לעזרה.

שאלה שנייה האם כשחכמים עקרו מצווה בשב ואל תעשה הם עקרו אותה לגמרי או שהמצווה עומדת במקומה אלא שיש להם רשות לצוות אותנו לא לקיימה. נפקא מינא בחקירה זו הביאו בשם בנו של הגר"א וסרמן הג"ר אלעזר שמחה זצ"ל. במסכת ראש השנה (לג א) נחלקו רש"י ותוס' האם מותר ללמד תינוקות לתקוע בשופר בשבת. לדעת רש"י מותר ותוס' תמחו עליו שלא שייך לחנך את הילדים לתקיעת שופר מאחר ואין מצווה בשבת. וקשה הרי יש מצווה בשבת אלא שחכמים קבעו שלא תוקעים מחשש טלטול. אלא שלרש"י חכמים לא עקרו לגמרי את המצווה אלא רק הורו לנו שלא לקיימה אך היא עומדת במקומה ולכן שייך לחנך את הקטנים לקיימה, אך לתוס' חכמים עקרו לגמרי את המצווה ובטלה.

שאלה שלישית מדוע יש הבדל בין קום עשה ושב ואל תעשה. האם יש הבדל בחומרת האיסורים, שקום עשה חמור יותר משב ואל תעשה, או שבאמת אין ביניהם הבדל כלל והחילוק הוא שדין תורה עומד במקומו, כמבואר לעיל בשאלה השנייה, ואז יש סתירה, מצד אחד הוא חייב לקיים את מצוות התורה ומאידך הרי חכמים אמרו שלא לקיימה והוא מחויב לקיים את דבריהם והפתרון הוא שב ואל תעשה וכך הוא לא נכנס לסתירה, מה שאין כן בקום עשה שתהיה סתירה אם יעשה כדברי חכמים יעבור על דברי תורה ואם לא יעשה כדברי תורה יעבור על דברי חכמים.

ומבאר הגר"א וסרמן שהחקירות תלויות אחת בשנייה. אם נאמר שהעקירה שעקרו חכמים עוקרת לגמרי והמצווה בטילה מוכרחים לומר שההבדל בין קום עשה לשב ואל תעשה הוא שקום עשה חמור יותר משב ואל תעשה ובקום עשה אין בכוחם לעקור. וממילא מתבארת גם השאלה הראשונה שהגדרה של קום עשה ושב ואל תעשה מוגדרת במצווה ולא בפעולת האדם. מאידך אם נאמר שהמצווה דאורייתא לא נעקרת ממקומה אלא שיש דינים סותרים, דין התורה במצווה זו ודין כללי של מצווה לשמוע דברי חכמים, מוכרחים להגיד שאין חילוק בחומרה בין קום עשה לשב ואל תעשה אלא שבקום עשה נוצרת סתירה ובשב ואל תעשה אין סתירה, ממילא מוכרח שהגדרה של קום עשה ושב ואל תעשה היא לפי פעולת האדם ולא לפי סוג האיסור.

לגבי רדיית הפת- אופן העשייה הוא בשב ואל תעשה, גוף האיסור הוא קום עשה (שהרי במציאות יש כאן יצירה). ולכאורה מכאן ראייה שהגדרת קום עשה היא בגוף האיסור ולא באופן הפעולה. ויש לדחות, שההכנסה הראשונה לתנור נחשבת גם היא לחלק מהמלאכה לכן גם במעשה יש כאן קום עשה. ואכמ"ל.

ולפ"ז מה שכתב הרא"ש (סי' ג) בדעת הרי"ף שסתם דבריו לפי שסמך על מה שיתבאר בדין רדיית הפת, לא מוכרח שיש לומר שנחלקו בגדר קום עשה ושב ואל תעשה.

על מנת לומר כן יש להקדים ולבאר, שיתכן שאדם שהוציא את ידו מלאה פירות וכשתם כוחו להחזיקה, ייתכן שלא יחשב כעושה מעשה. שהרי נחלקו האחרונים בגדרי אונס, האם נחשב מעשה אלא שפטור או שנחשב שלא עשה מעשה כלל (עי' קובץ שיעורים כתובות צו ב שלשיטתו פטור מעונש, רעק"א המובא בו שלשיטתו לא עבר כלל. וע"ע בית האוצר ח"א כד וקהילות יעקב בבא בתרא י שחקרו בזה. ובאתון דאורייתא כלל יג ובחלקת יואב ח"א קונטרס דיני אונס אות ד). מעתה, אם נאמר כצד שאונס לא נחשב מעשה, אפשר לומר שמחלוקת הראשונים אצלנו היא האם עקרו חכמים את דין התורה בשב ואל תעשה, היינו בפעולה (ולכן כאן לא יחזיר, כי אפילו אם ישמט הדבר מידו מחוסר כח הרי הוא אונס וכאילו לא עשה מעשה כלל ולכן מצד הפועל זה שב ואל תעשה) או דלמא שב ואל תעשה הוא בגוף האיסור, ופה הרי זה קום עשה. ולכן אפשר שהרי"ף לא הביא דין זה לפי שברדיית הפת ההכנסה נחשבת גם היא לחלק מהמלאכה ויש פה קום עשה גם בפועל וגם בגוף האיסור וכדלעיל. ובהוצאה, ההושטה החוצה אינה חלק מהאיסור, שזהו החילוק שבין הוצאה לשאר מלאכות שבת, שעד שלא תהיה הנחה, העקירה אינה כלום, כמבואר באבני נזר (סי' פט), וממילא י"ל שלא היה כאן פעולה כלל.

אלא שיסוד זה מצריך לבדוק ששיטת רש"י היא כאמור ששב ואל תעשה זה בפעולה ולא בגוף האיסור ושיטת תוס' להיפך, ושדעת הרי"ף בזה כרש"י, והדברים צריכים ברור, ואף אם אינם לגמרי לאמתה של תורה, שרי להתחדד בפלפול דאורייתא מפעם לפעם (עי' נדה ד ב וד"ל), ואכמ"ל.

בביאור הלכה (ד"ה ויש אומרים) חוקר האם לשיטה הראשונה, האוסרת במזיד, אסרו גם כשהוציא במזיד מבעוד יום או רק אם הוציא משחשיכה. והביא שהר"ן והרשב"א כתבו בדעת רש"י לחומרא. ושכן דעת הגר"א. ומאידך שיטת המאירי לחלק ולהקל אם הוציא מבעוד יום אפילו במזיד.

וכשהוציא בשוגג שאסרו להוציא לחצר אחרת אלא רק להחזיר לאותה חצר, נחלקו הראשונים האם סברת 'התקיימה מחשבתו' מתייחסת להנחה או לעקירה (והביא זאת המשנה ברורה ס"ק ד). כלומר, אם התכוון להוציא לרשות הרבים, מותר להניחה בחצר אחרת? מצד אחד לא התקיימה מחשבתו להניח ברה"ר, מצד שני התקיימה מחשבתו לפנות את החפץ מהחצר בה הוא נמצא. לדעת הא"ר בשם רש"י ור"ן ורבינו ירוחם וכן כתב המאירי- אסור, העיקר כצד השני בשאלה. לדעת המגן אברהם בשם הרמב"ם וכן מוכח בר"ח- מותר, העיקר כצד הראשון בחקירה.

סייג נוסף בזה הוא שהציור פה מדבר במקרה בו החצרות אינם בשורה אחת עם השניה ורה"ר בניהן כי אז אסור מדאורייתא.

הבית יוסף מביא עוד שכל הדיון הוא בין רשויות דאורייתא ולא ברשויות דרבנן, לכן אם הוציא לכרמלית מותר להניח שם, דאל"ה הרי היה זה גזירה לגזירה. והמגן אברהם מחמיר בזה במזיד. המשנה ברורה פסק כרוב האחרונים שהקלו. והביא את שיטת הגר"א שאוסר בכרמלית כמו רה"ר.

ג. היתר טלטול ד' אמות ברה"ר

הנושא השני בו נעסוק היום, ובו עוסק סימן שמט הוא היתר טלטול ד' אמות ברה"ר ופרטיו. השלב הראשון הוא להגדיר את ההיתר. מהו מקורו, איך מודדים ד' אמות והאם זה דווקא ד' אמות או קצת יותר. השלב השני יהיה פרטים בהיתר. השלב הראשון הוא סעיפים א-ב בסימן. השלב השני סעיפים ג-ה.

בהגדרת ארבע אמות יש שלש שאלות:

1. אמות שוחקות או עצבות? - במשנה (עירובין מה א) נחלקו התנאים מה הדין באדם שישן בשעת כניסת שבת והוא בדרך. לדעת רבי יוחנן בן נורי, מותר לו ללכת אלפיים אמה ממקומו לכל צד שירצה, כי שם קנה שביתה. לדעת חכמים אי אפשר לקנות שביתה בל כוונה, ומאחר והוא ישן, לא התכוון לקנות שביתה ולכן מותר לו ללכת רק ארבע אמות. רבי אליעזר אומר שאותם ארבע אמות הם בעצם שתי אמות, כלומר ארבע אמות סה"כ, שתיים לכל צד. רבי יהודה מודה שאם בחר ללכת ארבע אמות לאחד הצדדים לא יכול לשנות וללכת לצד שני.

ובגמרא (מח א) אמר רבא שהמחלוקת היא כמה מותר ללכת. אבל לטלטל כולם מודים שמותר רק ארבע אמות.

ונחלקו תנאים איך מודדים את האמות האלו. המקור להיתר הוא הפסוק בפרשת בשלח (שמות טז כט): **וְיָדַעְתֶּם כִּי ה' נִתֵּן לָכֶם הַשֶּׁבֶת עַל כֵּן הוּא נִתֵּן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לָחֶם יּוֹמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יַצְאֵ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.** ודרשו חז"ל: **"שבו איש תחתיו - כתחתיו. וכמה תחתיו? גופו שלש אמות, ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: גופו שלש אמות, ואמה כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו, ומניח תחת מראשותיו".** מה הנפקא מינא בין רבי יהודה לרבי מאיר?

מחלוקת ראשונים. לשיטת הרי"ף והרא"ש לרבי מאיר מודדים באמות עצבות ולרבי יהודה מודדים באמות שוחקות.² לדעת רש"י, להיפך לרבי מאיר מודדים באמות שוחקות ולרבי יהודה בעצבות.

הרמב"ם (פי"ב מהל' שבת הל' טו) כתב: "מותר לאדם לטלטל ברשות הרבים בתוך ארבע אמות על ארבע אמות שהוא עומד בצדן, ויש לו לטלטל בכל המרובע הזה, ובאמה שלו מודדין, ואם היה ננס באיבריו נותנין לו ארבע אמות כבינוניות של כל אדם, ומפי הקבלה אמרו שזה שנאמר בתורה שבו איש תחתיו שלא יטלטל חוץ למרובע זה אלא במרובע זה שהוא כמדת אורך אדם כשיפשוט ידיו ורגליו בו בלבד יש לו לטלטל". וזה כדעת רבי מאיר. וקשה, שהרי במחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר הלכה כרבי יהודה (עירובין מו ב). אלא, מבאר הבית יוסף, שהרמב"ם מסביר כמו הרי"ף והרא"ש שלרבי מאיר מודדים באמות עצבות. ופסק כמותו נגד הכלל מאחר ובתחילת מסכת עירובין אומר רבא שמאחר ויש לנו ספק מהי האמה, שוחקת או עצבה משערים לחומרא בדאורייתא, אם החומרא היא שוחקת משערים בה ואם החומרא היא עצבה משערים בה. והרמב"ם פסק את הגמרא הזו (בפי"ז מהל' שבת הל' לו): "האצבע שמשערין בה בכל מקום היא רוחב הגודל של יד, והטפח ארבע אצבעות וכל אמה האמורה בכל מקום בין בשבת בין בסוכה וכלאים היא אמה בת ששה טפחים, ופעמים משערין באמה בת ששה טפחים דחוקות זו לזו, ופעמים משערין באמה בת ששה שוחקות ורווחות וזה וזה להחמיר, כיצד משך מבווי בארבע אמות שוחקות וגבהו עשרים אמה עציבות, רוחב הפרצה עשר אמות עציבות וכיוצא בהן לענין סוכה וכלאים".

לסיכום - מחלוקת ראשונים. לדעת הרי"ף והרא"ש משערים באמות שוחקות. לדעת רש"י בעצבות וכן דעת הרמב"ם. השו"ע סתם ולא כתב כמי מכריע. המגן אברהם כותב להחמיר במצומצמות וכן פסק המשנה ברורה (ס"ק א - ב).

2. האם מודדים באמה שלו או באמה בינונית? - הגמרא (עירובין מח א) ממשיכה ומספרת שרב משרשיא אמר לבנו: כאשר תהיה לפני רב פפא תשאל אותו - הארבע אמות המדוברות הם באמה שלו, כלומר כל אחד לפי אמתו או באמה של קדש, כלומר אמה בת ששה טפחים. ואם יענה שמשערים באמה של ששה טפחים, מה הדין בעוג מלך הבשן? ואם יענה שמשערים באמה שלו, מדוע לא שנתה זו המשנה במסכת כלים (פי"ז מי"א) כשמונה דברים שמשערים לכל אדם לפי מידותיו? וכשבא בנו של רב משרשיא לפי רב פפא, ושאל אותו את כל השאלות הללו, ענה לו רב פפא: "אי דייקינן כולא האי לא הוי תנינן. לעולם באמה דידיה יהיבין ליה ודקא קשיא לך מאי טעמא לא קתני גבי יש שאמרו דלא פסיקא ליה משום דאיכא ננס באבריו". כלומר, בדרך כלל משערים לכל אדם באמה שלו, אלא שיש אנשים שצריך לשער להם באמה בינונית בת ששה טפחים, כגון אדם שגובהו רגיל אך אמתו קצרה, ומאחר ולומדים מהפסוק שבו איש תחתיו, הרי שצריך לתת לו יותר מארבע אמות לפי אמותיו, ולכן משערים לו באמה בינונית.

² יש בראשונים שני הסברים למושג אמה שוחקת ואמה עצבה. לרמב"ם (פי"ז מהל' שבת הל' לו) באמה שוחקת הטפחים מרווחים ואינם מצומצמים אחד לשני, באמה עצבה הטפחים צמודים אחד לשני. לדעת הערוך (ערך סחק) ורש"י (עירובין ג א) באמה שוחקת כל טפח מורכב מאצבעות מרווחות ובעצבה כל טפח מורכב מאצבעות מצומצמות זו לזו. השיעור למעשה בין זו לזו הוא חצי אצבע (ב"י יו"ד סי' רא בשם הרשב"א).

ובאמה זו, טוען הבית יוסף שגם הרא"ש יודה שמשערים באמה עצבה ולא שוחקת, בגלל הגמרא בתחילת עירובין שהזכרנו לפני כן.

וכך פסק השו"ע (סעי' א): "ומודדים לו באמה שלו, ואם אמתו קטנה נותנים לו ארבע אמות בינוניות של כל אדם שכל אחת מהן ששה טפחים".

3. ארבע בדיוק או יותר מארבע? - השאלה הזו מחולקת לשתי שאלות.

א. המגיד משנה (פ"ב מהל' שבת הל' טו) הביא מחלוקת ראשונים האם כשהתירו לטלטל ארבע אמות זה דווקא ארבע אמות, או שמותר גם שמונה אמות אלא שלא בבת אחת. כלומר לכל צד ארבע אמות בשתי פעולות. לדעת הרשב"א אפשר לטלטל שמונה אמות, ארבע לכל צד בשתי פעולות. לדעת הרמב"ם והרי"ף אפשר לטלטל רק ארבע אמות.

ב. האם ארבע אמות כוללות את אלכסונו? - במסכת עירובין (נא א): "אמר רבי אחא בר יעקב המעביר ארבע אמות ברשות הרבים אינו חייב עד שמעביר הן ואלכסונו".

הראשונים חלוקים מה פירוש הן ואלכסונו ויש בזה שלש שיטות:

רש"י, ר"ת, רשב"א, ריטב"א - סוברים שמותר לטלטל עד חמש אמות ושלוש חמישיות האמה.

רשב"ם ותוס' - מחלק בין טלטול לארבע רוחות השמיים: צפון דרום מזרח מערב, בהם מותר רק ארבע אמות. לבין טלטול לשאר פאות העולם, צפון מזרח, צפון מערב, דרום מזרח ודרום מערב, בהם מותר לטלטל חמש אמות ושלוש חמישיות האמה.

הרמב"ם - סובר כרש"י וסיעתו שמדאורייתא מותר עד חמש אמות ושלוש חמישיות האמה לכל רוח, אלא שגזרו חכמים שלא לטלטל יותר מארבע אמות מכוונות.

השו"ע פסק בסתם כרש"י וסיעתו וביש אומרים כרמב"ם: "ארבע אמות שאמרו, הן ואלכסונו שנמצא שהם חמשה אמות ושלושה חומשים. ויש מי שאומר שמארבע אמות עד חמשה ושלושה חומשים פטור אבל אסור".

והמשנה ברורה (ס"ק ז) מביא בשם הב"ח וא"ר ונחלת צבי שפוסקים כרמב"ם.

והגר"א ביאר שהרמב"ם מודה במקרה בו ברר לו ארבע אמות לכיוון מסוים שמותר לטלטל לאלכסונו של אותו כיוון חמש אמות ושלוש חמישיות האמה. מחלוקתו היא במקרה בו רוצה לטלטל בקו ישר ולא באלכסונו או שלא ברר לו ארבע אמות.

המשנה ברורה (ס"ק ט) מעיר: "ודע דמה דק"ל דאם העביר חפץ בר"ה ד"א הן ואלכסונו חייב דוקא כשהיה שיעור זה בין מקום עקירת החפץ להנחתו דהיינו שהניח החפץ מחוץ לשיעור זה אבל אם היה מקום הנחת החפץ בתוך שיעור זה ואפילו רק מקצתו של החפץ פטור דהרי לא העביר החפץ ד"א הן ואלכסונו בשלימות כן מוכח מרמב"ם פ"ב הלכה י"ט ע"ש".

ד. פרטים בהיתר טלטול ד' אמות

החלק האחרון שבו נעסוק היום הוא הפרטים שבהיתר טלטול ד' אמות ברה"ר. ויש בסימן שלש פרטים: העברת חפץ מאדם לאדם. שני אנשים שארבע אמותיו של זה נכנסות לשל חבירו. הולכה פחות פחות מארבע אמות.

1. **העברת חפץ מאדם לאדם** - במשנה (עירובין צה ב) יש מחלוקת תנאים: "רבי יהודה אומר נותן אדם חבית לחבירו וחבירו לחבירו אפילו חוץ לתחום אמרו לו לא תהלך זו יותר מרגלי בעליה".

והגמרא (שם צז ב) מסבירה את המחלוקת בשלשה אופנים.

ריש לקיש בשם רבי לוי סבא - רבי יהודה מתיר במערה את המים מחבית לחבית כי שליטתו אין ממש במים.

רבא - רבי יהודה מתיר במים שנשאבו בשבת, ולא קנו שביתה, כי שליטתו המים חשובים מהחבית והיא בטילה להם. וחכמים אוסרים כי המים לא בטלים לחבית.

רב אשי - רבי יהודה מתיר בחבית ומים של הפקר. חכמים שאוסרים סוברים שחפצי הפקר קונים שביתה ולדעת רבי יהודה אינם קונים שביתה.

הראשונים חולקים אם לפסוק כרבי יהודה או כחכמים בזה, והדבר תלוי בשאלה איזה מהאוקימתות היא הנכונה.

הרא"ש (עירובין פ"י סי' ב) הביא שיש בזה מחלוקת בין הרי"ף לרז"ה. לדעת הרי"ף אליבא דהרז"ה הלכה כחכמים. לדעת הרז"ה הלכה כרבי יהודה. הרז"ה מסביר שהוא פוסק כך, כי נפסק בדף מו לא כרבי יוחנן בן נורי, כלומר שחפצי הפקר לא קונים שביתה, ומאחר וזו ההעמדה פה, הלכה כרבי יהודה שסובר כך. הרא"ש מסביר בדעת הרי"ף שאין הכרח שהוא פוסק כרבנן. אלא, אפשר שהשמיט את הדין כי הוא סובר כחכמים והעיקר כהעמדת רבא. אך אפשר שהוא סובר כרבי יהודה והשמיט את הדין מאחר וההעמדה העיקרית היא העמדת רב אשי וכבר פסק במקום אחר שחפצי הפקר לא קונים שביתה.

הרמב"ם (פ"י מהל' שבת הל' יז) והראב"ד פסקו כדעת רבי יהודה, כמו הרז"ה.

הרמב"ן (במלחמות על דברי הרז"ה הנ"ל) החמיר משום שאף על פי שלענין הפקר הלכה כרבי יהודה שחפצי הפקר לא קונים שביתה, לענין טלטולם, הלכה כחכמים משום אוושה מלתא, כלומר ביזיון השבת³.

השו"ע (סעי' ג) פוסק בסתם כמקלים וכשיטת רבי יהודה וביש אומרים כמחמירים: מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ארבע אמותיו וחבירו לחבירו שאצלו, אף על פי שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים, ובלבד שלא יוציאנו חוץ מתחום שלו ויש מי שאוסר".

³ צריך לדעת שיש חקירה באחרונים (עי' אתון דאורייתא כלל י) האם איסורים התלויים בזמן הם איסורי גברא או חפצא, ולכאורה מסוגייתנו ראייה שאיסורי גברא ולא חפצא. וד"ל.

וגם בסימן שא (סעי' מב) פסק השו"ע בסתם להקל בזה.

אבל, אומר המשנה ברורה (ס"ק יג) שלדבר הרשות טוב לחוש לדעת האוסרים [המקרה בסימן שא היה במוצא תפילין וזהו דבר מצוה שלא יונחו שם בביזיון].

בעניין זה יש עוד שלשה פרטים :

א. ביאור הלכה (ד"ה וחברו) מביא בשם הפרי מגדים שמותר להעביר חפץ באופן כזה גם על ידי שני בני אדם, ולא רק על ידי רבים.

ב. מותר לטלטל את החפץ יותר מארבע אמות, אבל אסור להוציא מתחום שבת. לכן יש חילוק בין חפץ שיש לו בעלים לחפץ שאין לו בעלים, שאותו מותר לטלטל כמה שרוצים, אך צריך להקפיד שלא יתכוון אחד המטלטלים לזכות בו בהגבהה, כי אם יזכה בו שוב יהפוך לחפץ שיש לו בעלים (משנ"ב ס"ק יא).

ג. ההיתר אינו מועיל אלא להעברת ד' אמות ברה"ר או בכרמלית. אבל להוציא מרה"י לכרמלית לא. ולכן אומר המשנה ברורה: "לא יפה עושים איזה קהלות בשבת שנותנים ס"ת לבהכ"נ והולכין דרך הרחוב שהיא עכ"פ כרמלית ע"י הושטה מאחד לחבירו בפחות מד"א ועושים איסור במה שמוציאין מן הבית לרחוב דלזה לא מהני הושטה"⁴.

2. שני אנשים שארבע אמות של זה נכנסות לשל חבירו - במשנה (עירובין מה א): "היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יוציא זה מתוך שלו לתוך של חבירו היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהן הוא מותר עמהן והן מותרין עמו ושנים החיצונים אסורין זה עם זה". וזה פשוט ונפסק בסעי' ד: "היו שנים, מקצת אמותיו של זה בתוך אמותיו של זה, כגון שיש ביניהם ו' אמות, מביאין ואוכלין באמצע ובלבד שלא יוציא כל אחד מתוך שלו לתוך של חבירו. היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהם, כגון שבין שנים החיצונים שמנה אמות, האמצעי מותר עם כל אחד מהחיצונים במה שארבע אמותיו מובלעים בתוך שלו, ושנים החיצונים אסורים זה עם זה".

3. הולכה פחות פחות מד' אמות - יש שתי גמרות מהן למדו הראשונים שאסור להוליך פחות פחות מארבע אמות לכתחילה. הראשונה בשבת (מב א) רבינא אומר שאם יש קוץ ברה"ר מותר להוליכו פחות פחות מד' אמות עד שיסלקנו לצדי רה"ר. מכאן שבסתם אסור. השניה גם כן בשבת (קנג ב) שם מבואר שאחת הגזירות שנגזרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון היא שיתן אדם כיסו לגוי ולא יטלטלו פחות פחות מד' אמות.

ומכאן למדו מר שר שלום (הביאו ר' ירוחם) והכלבו (סי' לא) שאסור לטלטל פחות פחות מד' אמות, אלא צריך כל פעם להתיישב.

⁴ והביא המשנה ברורה וביאור הלכה (ד"ה ולתנו) שנחלקו בזה הטי"ז והא"ר. לדעת הטי"ז אסור להוציא לכרמלית אפילו על ידי גוי. לא"ר מותר. ולטי"ז קשה, הרי היו שבות דשבות במקום מצוה? אלא שהטי"ז לשיטתו בסי' שז ס"ק ד שבכרמלית החמירו חומרא מיוחדת מאחר והיא דומה לרה"ר ויבואו להוציא לרה"ר. אבל הלכה בזה כא"ר להקל.

והתוס' והמרדכי כתבו שגזירה זו היא גם בין השמשות. אבל הגר"א כתב בשם רש"י שלדעתו יש להקל בין השמשות וכך דעת האור זרוע. אך כתב בשער הציון (ס"ק כ) שמכיון שהשו"ע פסק להחמיר, לא טוב להקל בזה.

ופסק השו"ע: "אסור להוליך חפץ פחות פחות מארבע אמות ואפילו בין השמשות ואפילו בכרמלית".

ופירש המשנה ברורה (ס"ק טז) שהאיסור הוא להוליך כמה פעמים פחות מארבע אמות אבל פעם אחת פחות מארבע אמות מותר. ועוד הוסיף המשנה ברורה שהגדרת פחות פחות מארבע אמות הוא כשהעמידה לא הייתה לסדר את המשא על הכתף, אלא למוש (ובשער הציון הוסיף שלא דווקא עמידה למוש אלא כל עמידה שאינה לתקן את המשא).

לאיסור טלטול בכרמלית שתי סיבות.

לט"ז- שאם נקל בזה, קרוב הדבר שיוליך ארבע אמות בבת אחת.

לגר"א- כל דבר שאסרו ברה"ר משום שבות אסרו גם בכרמלית.

ועל עצם הדין, להחמיר בכרמלית, יש אחרונים (מאמר מרדכי ונהר שלום) שפקפקו על האיסור בכרמלית, משום שזוהי גזירה לגזירה. אמנם לשיטת הגר"א כאמור לעיל, אפשר לומר שזה סוג של כולא חדא גזירה היא⁵.

ובביאור הלכה (ד"ה ואפלו) מביא צדדים לכאן ולכאן ונשאר בצ"ע.

⁵ צריך לדעת שנחלקו רש"י והרמב"ם בגדר 'כולא חדא גזירה', שכתב הרמב"ם (פיהמ"ש שבת פ"ד מ"א) "אבל אם היו שתי הגזרות בעת אחת מותר, וזהו שעושין תמיד, וזהו ענין אמרם כולה חדא גזרתא היא, כלומר שמי שגזר גזרה זו ראה שלא לתקיים גזרה זו אלא בגזרה אחרת שתחזק אותה ותסמכנה, ולפיכך גזר השתים ביחד". והיינו שאם במשנה אחת מופיעות שתי הגזרות, אפשר לומר שכולא חדא גזירה. אולם רש"י (ביצה ג א ד"ה חדא) ביאר שביאור כולא חדא גזירה היא, הוא שהגזירה השנייה הייתה גם היא במשמעות הגזרה הראשונה, ולא שגזרו שתי גזרות במעמד אחד על מנת שאחת תקיים השנייה.